

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op twee locaties langs de Langeweg en Molenweg te Zwijndrecht (ZH)

W.J.F. Thijs

ARC-Rapporten 2009-162

Geldermalsen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op twee locaties langs de Langeweg en Molenweg te Zwijndrecht (ZH)

ARC-Rapporten 2009-162
ARC-Projectcode 2009/386

Tekst

W.J.F. Thijs

Afbeeldingen

W.J.F. Thijs

Redactie

N. van Malssen

definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Zwijndrecht, Langeweg
Projectcode	2009/386
Archisnummer	36110 & 36111
Beheer en plaats van documentatie	Archaeological Research & Consultancy
Projectleider	ir. W.J.F. Thijs
Contact	0345-620102, w.thijs@arcbv.nl
Opdrachtgever	RPS BCC, dhr. B. De Groot
Contact	0345-639696, bram.de.groot@rps.nl
Bevoegd gezag	Provincie Zuid Holland, drs. R. Proos
Contact	073-4418445

Locatiegegevens

Toponiem	Langeweg
Plaats	Zwijndrecht
Gemeente	Zwijndrecht
Provincie	Zuid-Holland
Kaartblad	
RD-coördinaten	NW: 98.981/428.914 NO: 99.015/428.901 ZO: 99.739/428.466 ZW: 98.702/428.485
Oppervlakte	2x 9 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

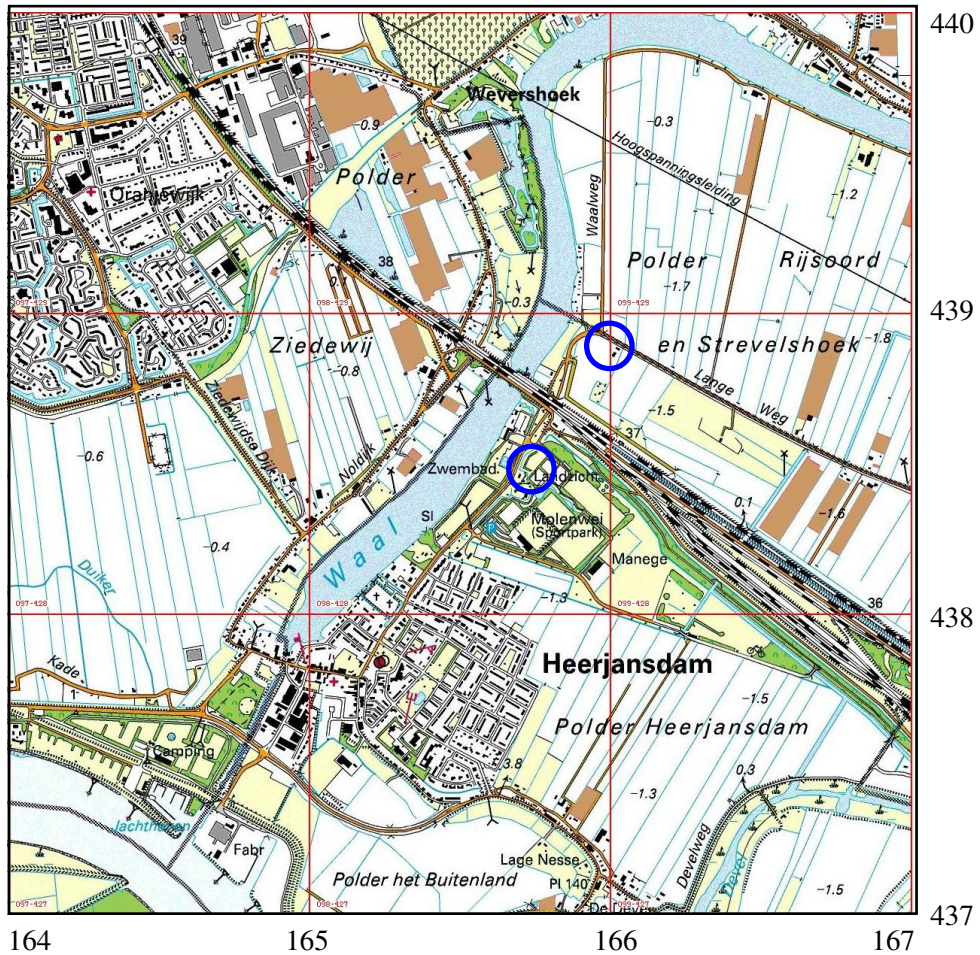
Geologie	Formatie van Echteld op Formatie van Nieuwkoop
Geomorfologie	Getijoeverwal
Bodem	Poldervaaggronden
Historische situatie	In het verleden waarschijnlijk altijd onbebouwd geweest.
Archeologische trefkans	De onderzoekslocatie heeft door de ligging op de overgang van de beddinggordel van de Oude Waal een hoge archeologische trefkans op archeologica uit de periode Romeinse Tijd – Nieuwe Tijd. In de ondergrond is mogelijk de beddinggordel van Lekkerkerk aanwezig. Deze meandergordel heeft een hoge trefkans op archeologica vanaf het Neolithicum.

Legenda

Onderzoekslocaties

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocaties (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van RPS BCC heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd op twee locaties langs de Langeweg en Molenweg te Zwijndrecht (afb. 1). Aanleiding vormt de aanleg van een nieuwe waterleiding middels een gestuurde boring. Voor de gestuurde boring worden twee gaten gegraven van 3×3 m en 2 m diep. Hierbij worden mogelijk archeologische waarden bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Met het bevoegd gezag is afgesteld om per gat één boring te plaatsen. Het startpunt van de gestuurde boring langs de Molenweg is momenteel in gebruik als openbaar groen, de locatie langs de Langeweg bestaat uit een weiland. Het veldwerk is uitgevoerd op 29 juli 2009 door ir. W.J.F. Thijs. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Onderzoeksgeschiedenis: bureau-onderzoek

In 2006 is een bureau-onderzoek uitgevoerd door BOOR (Moree 2006). De locatie van het eindpunt van de gestuurde boring langs de Langeweg valt binnen de onderzoekslocatie van dit bureau-onderzoek. Omdat de landschappelijke setting van het startpunt van de gestuurde boring langs de Molenweg identiek is aan die van het eindpunt langs de Langeweg, kan voor het startpunt ook gebruik gemaakt worden van het door BOOR opgestelde verwachtingsmodel voor de noordelijke locatie. De onderzoekslocatie valt binnen verwachtingszone C. Op grond van de verzamelde archeologische en aardwetenschappelijke informatie het bureau-onderzoek is het volgende archeologische verwachtingsmodel opgesteld:

Verwachtingszone C betreft een gebied met een zeer grote kans op het aantreffen van archeologische sporen uit de Romeinse Tijd, Vroege Middeleeuwen, Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd in de Afzettingen van Tiel (oeverafzettingen van de Waal) (afb. 5). Verwacht wordt dat de archeologische waarden - nederzettingsterreinen, maar ook resten van off-site activiteiten - zich hier hoog in het bodemprofiel bevinden (van 0-120 cm - maaiveld). Eventuele archeologische waarden uit genoemde perioden zijn waarschijnlijk deels aangetast door grondroerende activiteiten (vooral ploegen). Daarnaast is er in verwachtingszone C een zeer grote kans op het aantreffen van vindplaatsen uit het Neolithicum op grotere diepte (beneden 200 cm) in de top van stroomgordelsedimenten behorend tot de Afzettingen van Gorkum.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

De afzettingen van Tiel worden in de huidige nomenclatuur (De Mulder et al. 2003) gerekend tot de Formatie van Echteld. De aan de oppervlakte liggende sedimenten op de onderzoekslocatie behoren tot (afb. 2) de stroomgordel van de Oude Waal (Berendsen & Stouthamer 2001). Deze stroomgordel is actief geweest van 1800-619 BP.³ In 1331 na Christus (619 BP) is de Oude Waal afgedamd (Berendsen & Stouthamer 2001). De in de ondergrond aanwezige afzettingen van Gorkum behoren waarschijnlijk tot de stroomgordel van Lekkerkerk (Berendsen & Stouthamer 2001). Deze stroomgordel is actief geweest van 4870–4100 BP en kan daarom bewoond zijn geweest vanaf het Neolithicum. Er zijn op deze stroomgordel geen vondsten bekend uit deze of latere perioden berendsen2001. Op de onderzoekslocatie zijn poldervaaggronden gevormd (afb. 3). Voor het verwachtingsmodel is tevens van belang dat direct ten zuiden van het startpunt van de gestuurde boring langs de Molenweg een terrein van zeer hoge archeologische waarde aanwezig is (monumentnr. 6591; zie afb. 4). Op dit terrein zijn resten van een kerk met kerkhof uit de Late Middeleeuwen aanwezig. De resten dateren uit de 11e mogelijk zelfs 10 eeuw. Een latere fase dateert uit de 12e eeuw. Het terrein maakt deel uit van een 2 km lang lintdorp dat zich mogelijk ook uitstreckte op de onderzoekslocatie. Het grootste deel van dit dorp is verwoest tijdens de grote overstroming van de Zwijndrechtse Waard in 1318. Het kerkje behoorde waarschijnlijk tot het dorpje Serheienkerk of Heinkerc. Mogelijk zijn hiervan ook resten aanwezig op de onderzoekslocatie.

1.3 Doel van het verkennend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.4 Werkwijze

Het IVO is uitgevoerd als een karterend booronderzoek. In overleg met het bevoegd gezag is ter plaatse van het start- en eindpunt één boring gezet met een edelmanboor met een diameter van 12 cm en een guts van 3 cm (voor de diepere bodemopbouw beneden 1,5 m –mv) tot minimaal 3 m –mv. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

³BP: before present. Jaren voor heden, waarbij 1950 als referentiejaar is genomen.

De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaardbeschrijvingsmethode (ASB).

2 Resultaten inventariserend veldonderzoek

2.1 Resultaten booronderzoek

Op de onderzoekslocatie zijn twee boringen geplaatst. De locaties van de boringen is weergegeven in afbeelding 8. De resultaten van het karterend booronderzoek zijn opgenomen in bijlage 1. De bodemopbouw op de onderzoekslocaties is vergelijkbaar. In allebei de boringen zijn oeverafzettingen op veen aangetroffen. In deze overafzettingen is een poldervaaggrond gevormd. De dikte van het pakket oeverafzettingen in boring 1 bedraagt 1,3 m. Hieronder liggen komafzettingen met vanaf een diepte 2,1 m –mv veenlagen. Beneden 2,45 m –mv bestaat de bodemopbouw uit sterk kleiig veen. In boring 2 is het pakket oeverafzettingen slechts 0,7 m dik en opmerkelijk zandig. Het zand is waarschijnlijk toe te schrijven aan de geul ten noorden van de onderzoekslocatie, die wordt genoemd door Moree (2006). Waarschijnlijk betreft het hier een crevasse van de Oude Waal. Onder het pakket oeverafzettingen gaat de bodemopbouw geleidelijk over naar matig siltige klei. Deze klei is geïnterpreteerd als komafzetting. Vanaf een diepte van 0,95 cm –mv komt sterk kleiig veen voor. In dit veen zijn brokken mineraal veen aanwezig. Vanaf een diepte van 2,1 m –mv bestaat de bodemopbouw uit matig siltige donkergrijze klei met veenlagen. De donkergrijze kleur wordt veroorzaakt door volledige reductie. Op een diepte van 2,5 m –mv zijn opnieuw oeverafzettingen aanwezig, bestaande uit uiterst siltige klei. In deze klei is geen bodemvorming waargenomen. Deze oeverafzettingen behoren tot een oudere stroomgordel, waarschijnlijk de stroomgordel van Lekkerkerk. Het aangetroffen bodemprofiel kan in beide boringen worden geclassificeerd als poldervaaggronden.

2.2 Vondsten

In boring 1 is in de bouwvoor recent puin en plastic waargenomen. Net onder de bouwvoor is een zeer klein fragment baksteen waargenomen. Dit fragment is gezien de geringe grootte mogelijk door biologische activiteit onder de bouwvoor terecht gekomen. Het maaiveld rondom boring 1 was begroeid met gras waardoor er geen oppervlaktekartering kon worden uitgevoerd. In boring 2 zijn géén archeologische indicatoren waargenomen. Het maaiveld rondom deze boring was niet begroeid en bestaat uit een geploegde akker. Rondom boring 2 is een oppervlaktekartering uitgevoerd met een straal van circa 10 m. Hierbij zijn enkele fragmenten baksteen, metaal en recent aardewerk (witbakkend industrieel) waargenomen. Ook was er opmerkelijk veel grind aanwezig. Er zijn géén archeologische indicatoren waargenomen, die indicatief zijn voor een vindplaats uit de Nieuw(st)e Tijd.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocaties liggen op oeverafzettingen behorend tot de stroomgordel van de Oude Waal. Deze afzettingen hebben een hoge trefkans op intacte archeologische resten en/of sporen uit de periode Romeinse Tijd – Nieuwe Tijd. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn voornamelijk resten aangetroffen uit de Late Middeleeuwen. In de ondergrond ter plaatse van boring 2 zijn vanaf een diepte van 2,5 m –mv oeverafzettingen aanwezig. Deze oeverafzettingen horen waarschijnlijk tot de stroomgordel van Lekkerkerk. De oeverafzettingen hebben een hoge trefkans op intacte archeologische sporen en/of resten vanaf het Neolithicum. Tussen de oeverafzettingen is kleiig veen aanwezig. De oeverafzettingen van de stroomgordel van de Oude Waal zijn in beide boringen aangetroffen en hebben een dikte tussen 1 – 1,3 m. In boring 2 bestaan de oeverafzettingen gezien hun zandige aard waarschijnlijk uit crevasse-afzettingen. Alleen in boring 1 is een spoor baksteen waargenomen onder de bouwvoor. In de bouwvoor komt recent puin en plastic voor. In boring 2 zijn zowel in het opgeboorde materiaal als aan het oppervlak geen archeologische indicatoren waargenomen die duiden op een vindplaats van voor de Nieuwste Tijd (voor 1850).

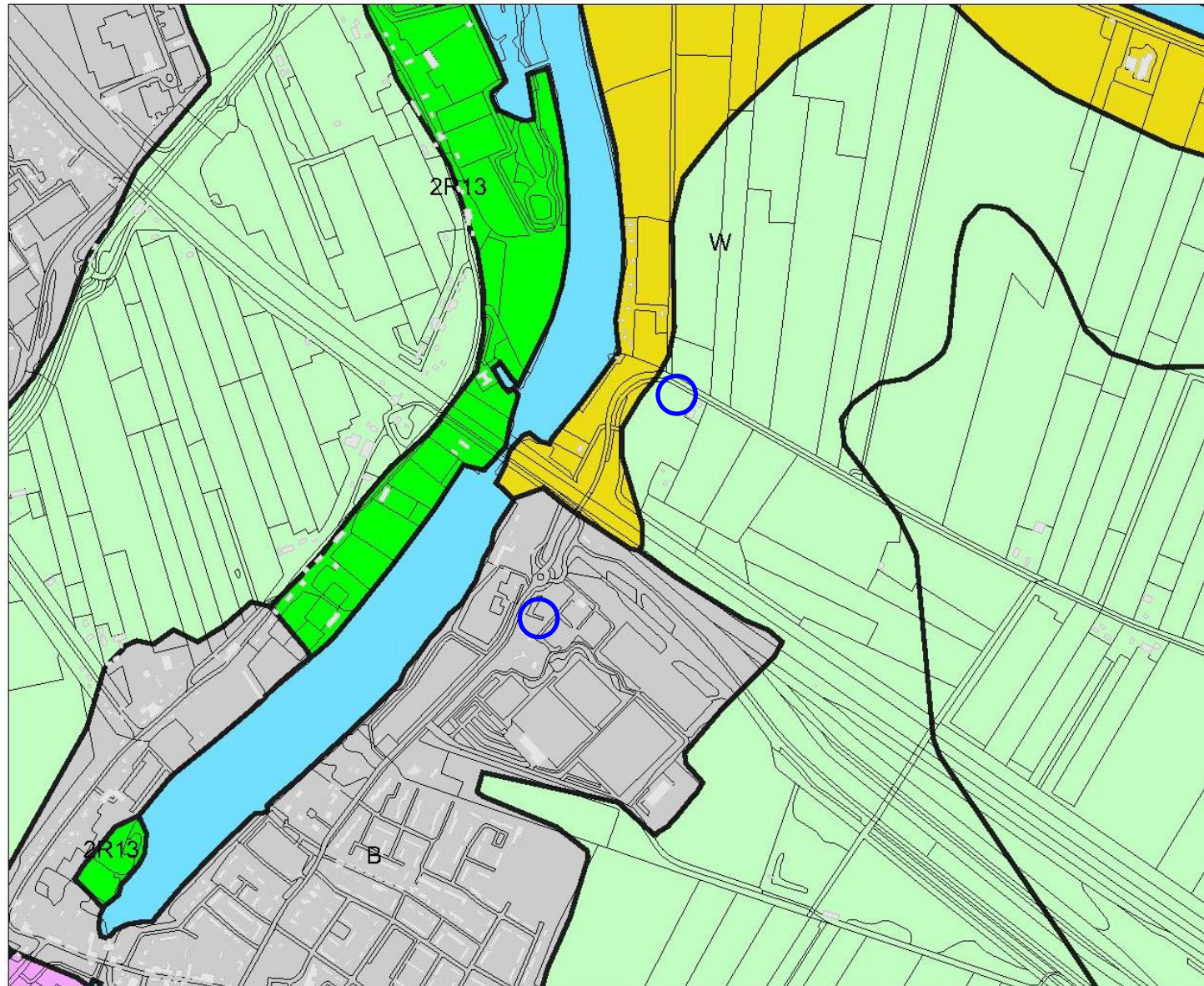
4 Aanbeveling

De bodemopbouw is in beide boringen grotendeels intact, alleen de bouwvoor is verstoord. Op basis van één boring is niet eenduidig vast te stellen of er ter plaatse van de geplande kuilen sprake is van een archeologische vindplaats. Er zijn buiten baksteen in boring 1 en aan het maaiveld van boring 2 geen archeologische indicatoren waargenomen die indicatief zijn voor een vindplaats van voor de Nieuwste Tijd. Het baksteen kon vanwege de fragmentarische aard niet worden gedateerd. Gezien de kleine oppervlakte komen de onderzoekslocaties niet in aanmerking voor een vervolgonderzoek. Daarom wordt geadviseerd om de onderzoekslocatie vrij te geven. De archeologische meldingsplicht (artikel 53 uit de Monumentenwet 1988 zoals opgenomen in de Wet Archeologische Monumentzorg 2007) blijft van kracht: indien bij de graafwerkzaamheden archeologica worden aangetroffen, dan dient dit direct te worden gemeld bij het bevoegd gezag, de gemeente Zwijndrecht. Het is aan het bevoegd gezag om de onderzoekslocatie definitief vrij te geven.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Moree, J.M., 2006. *Waalbos, De Boomgaard, Bos Rijsoord, en Uitbreiding Wevershoek, Een bureauonderzoek in de gemeenten Ridderkerk, Zwijndrecht, Hendrik-Ido-Ambacht en Barendrecht*. Rotterdam (BOORrapporten 333).
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

99985 / 429629

97737 / 427793

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaiervormige glooiingen
- Niet-waaiervormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

0 500 m

N

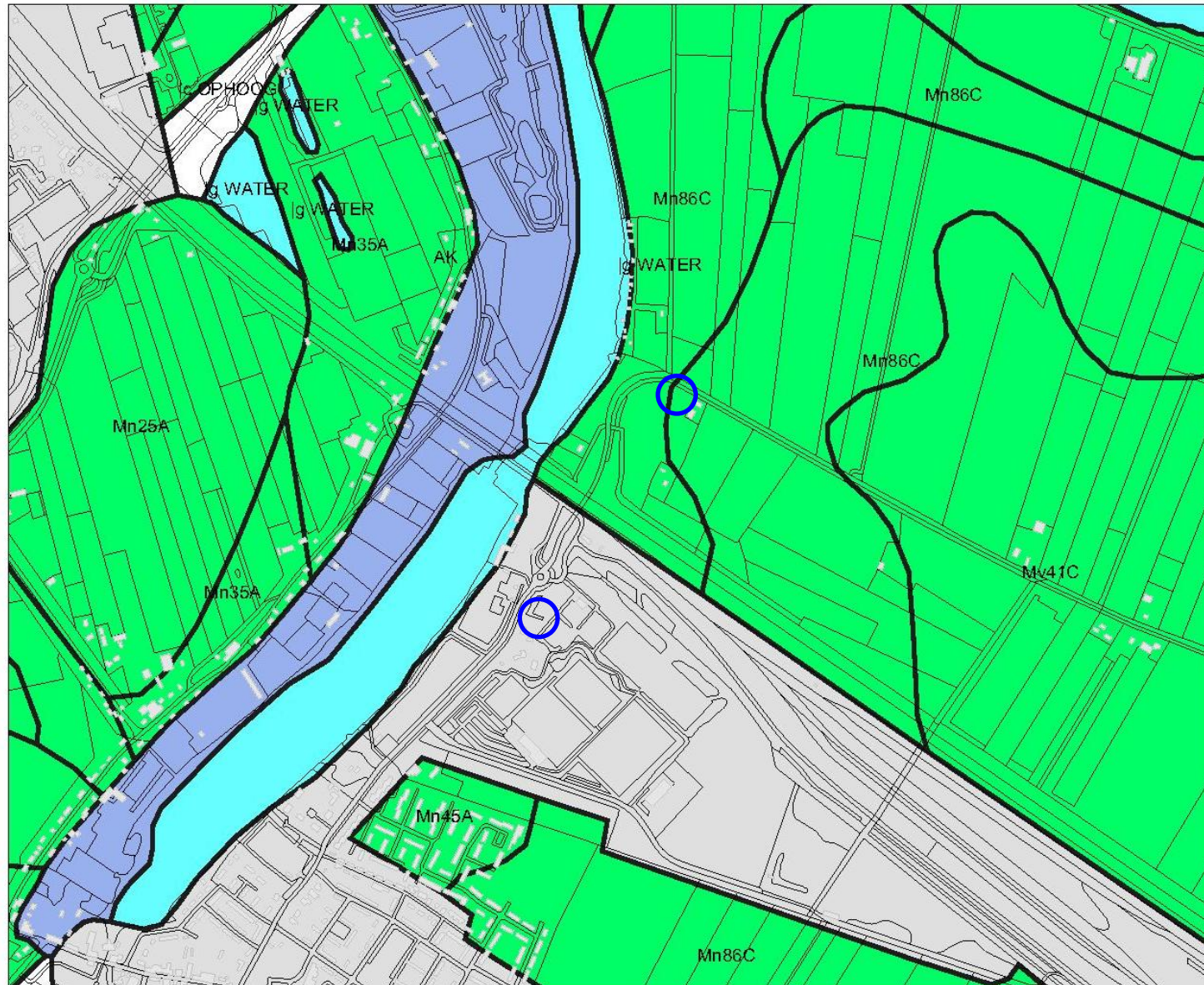

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 2. Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

99985 / 429629

97737 / 427793

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviatiele afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalk lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

0

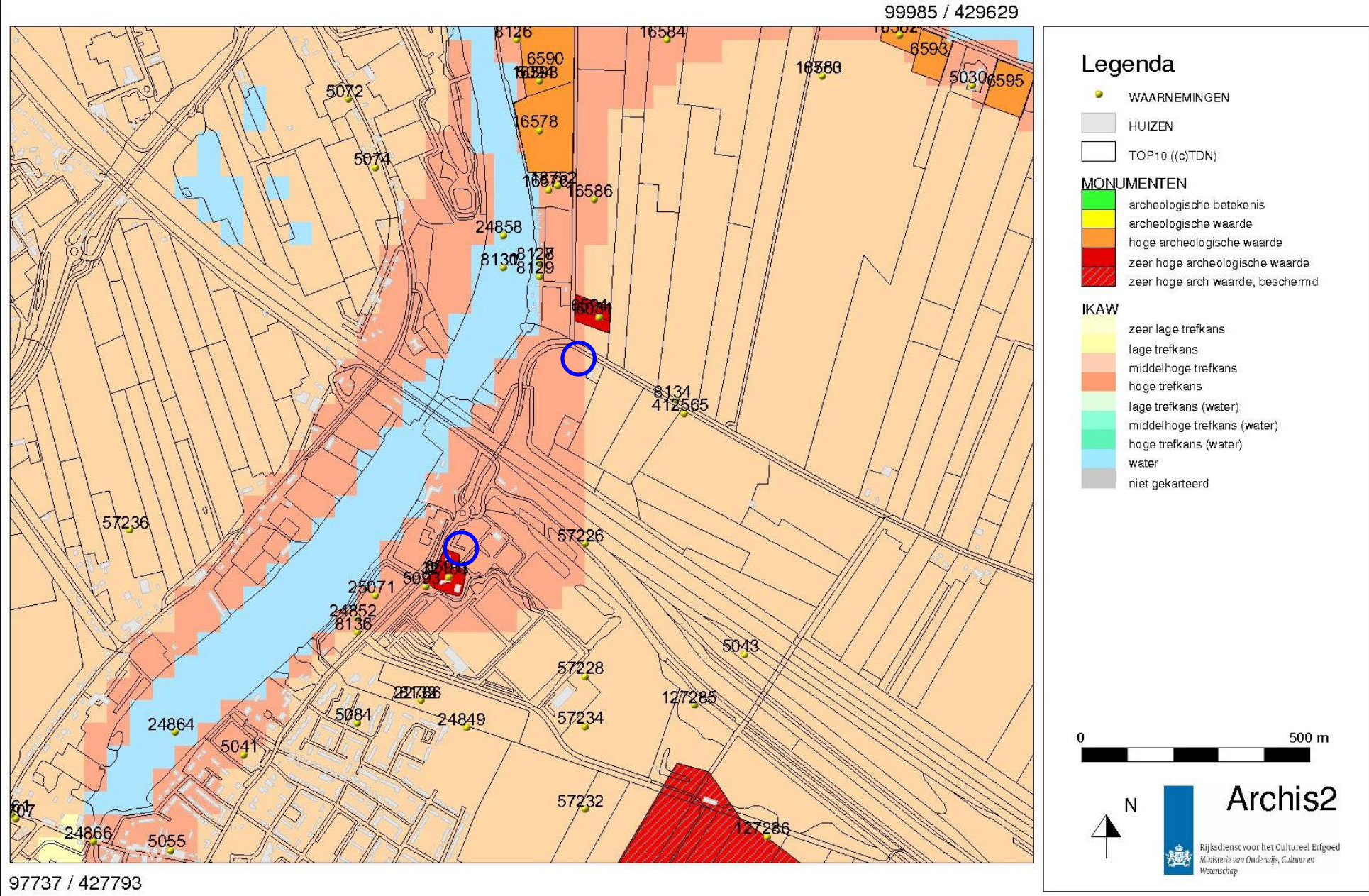
 500 m

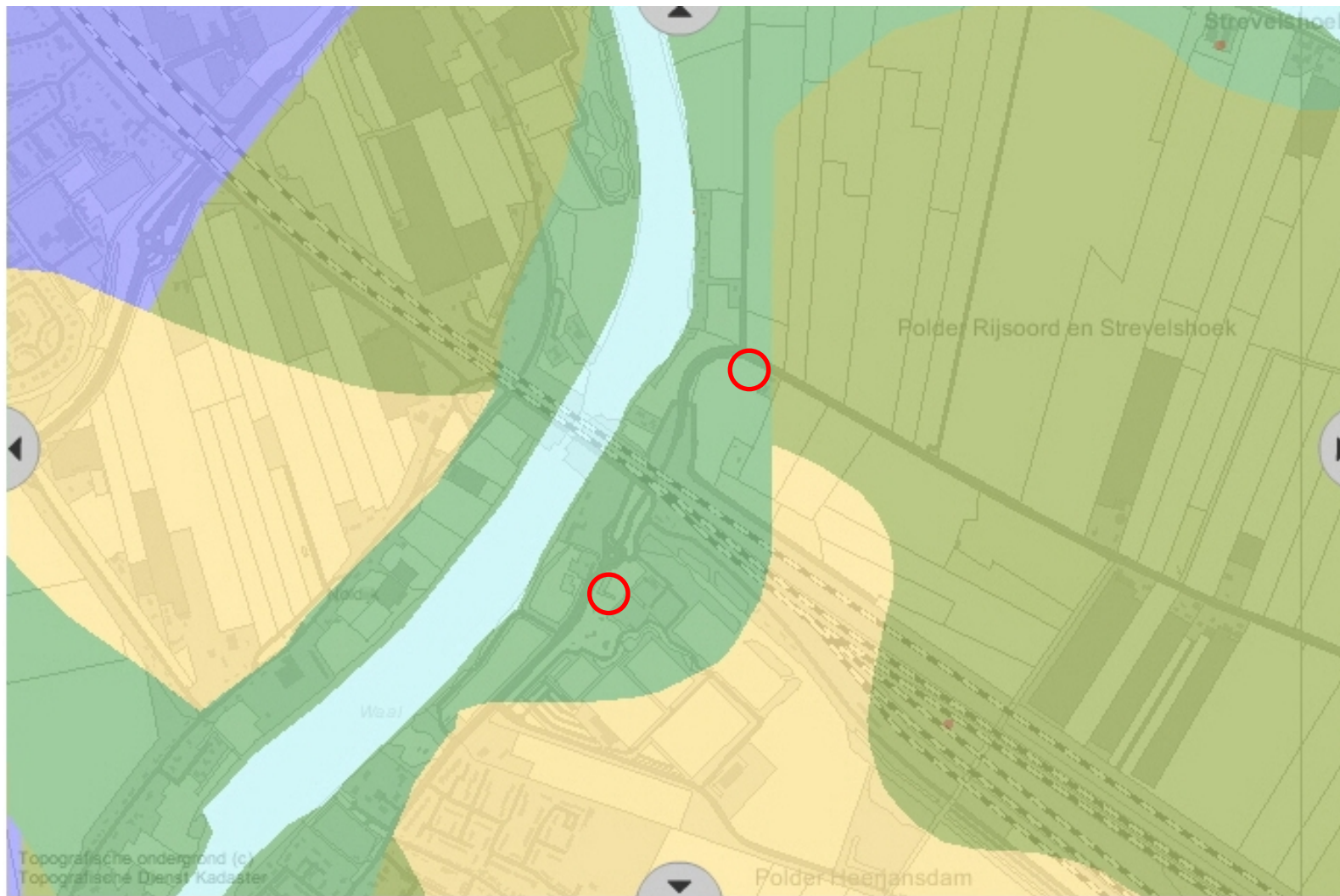
Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 3. Bodemkaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

Afbeelding 4. Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

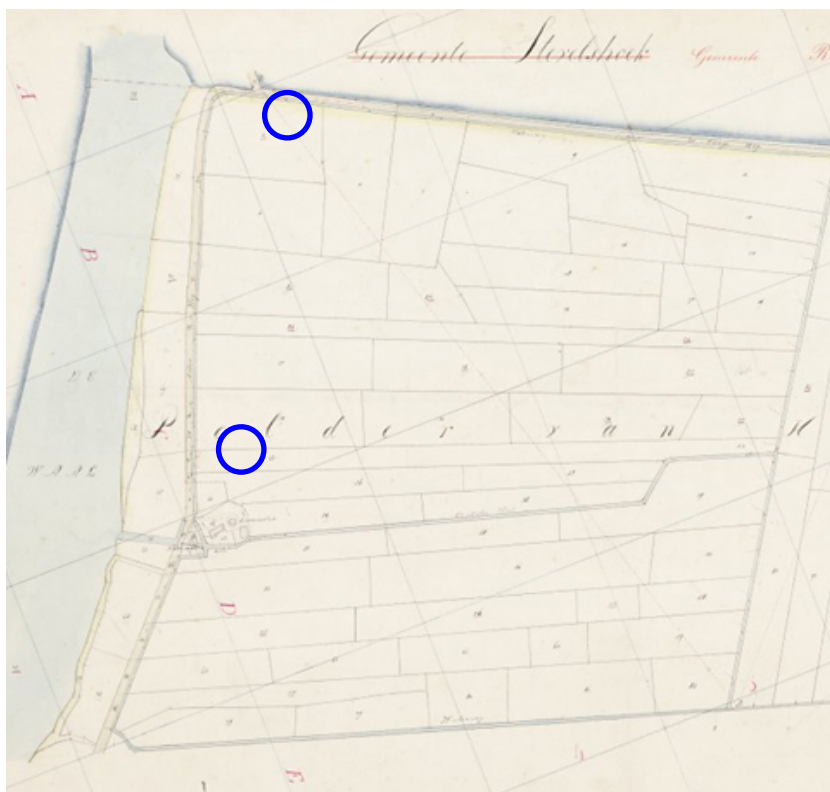
Legenda

- Stroomgordels, geulafzettingen, bewoning vanaf het Neolithicum, hoge trefkans
- Komafzettingen, bewoning vanaf de IJzertijd of Romeinse Tijd, middelhoge trefkans
- Rivierduinen in de ondergrond, bewoning vanaf het Mesolithicum, middelhoge trefkans
- Zeeafzettingen, bewoning vanaf de IJzertijd of Romeinse Tijd, middelhoge trefkans

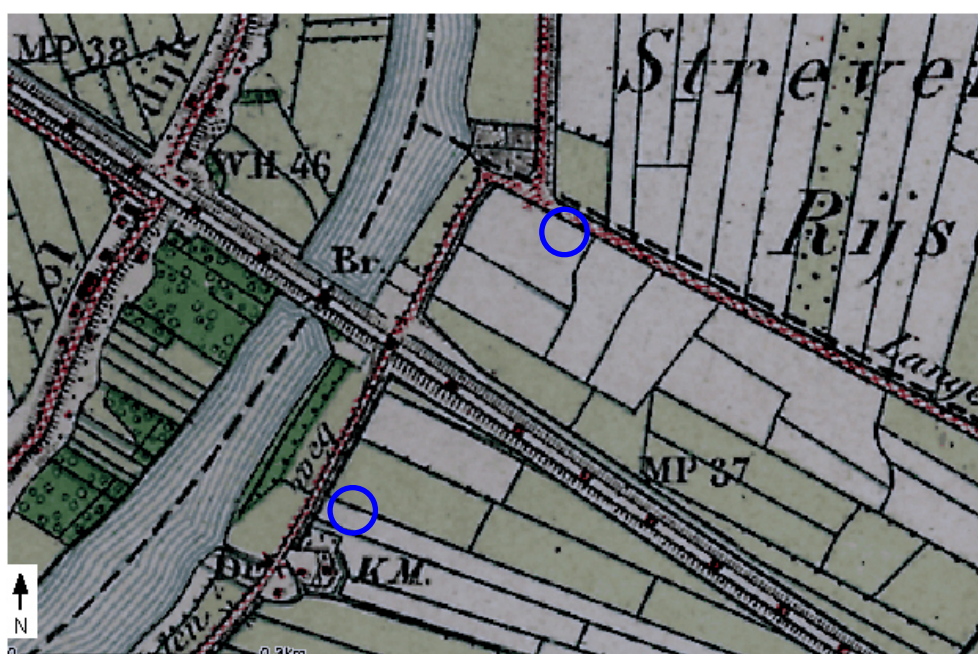

Bron: CHS Zuid-Holland

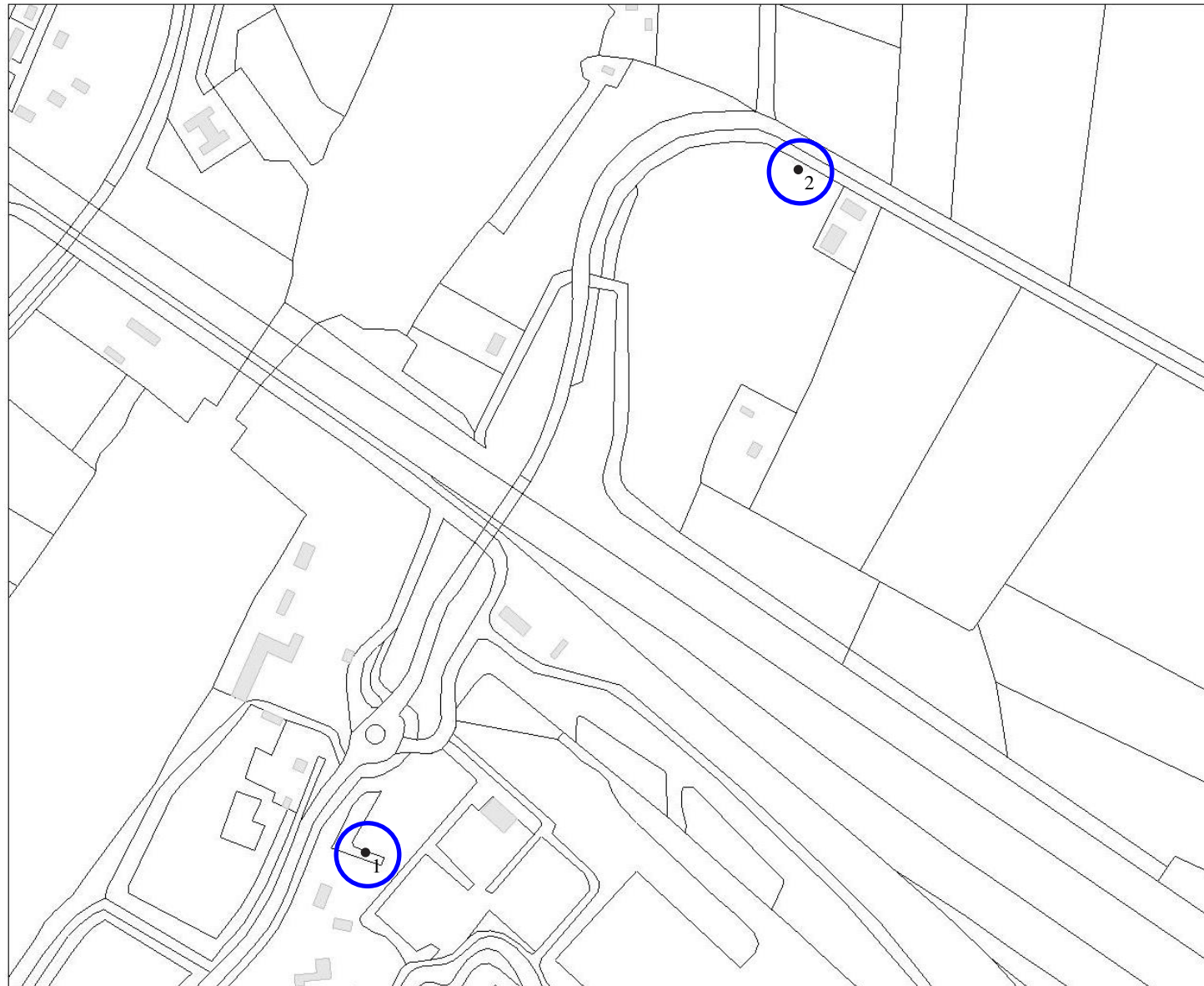
Afbeelding 5. Uitsnede van de Cultuurhistorische kaart van Zuid-Holland van de onderzoekslocaties (rood omcirkeld) en omgeving. Bron: <https://chs.zuid-holland.nl>.

Afbeelding 6. De onderzoekslocaties (omcirkeld) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 7. De onderzoekslocaties (omcirkeld) op topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.kich.nl.

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- Onderzoekslocatie
- 1 Boring

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 8. De onderzoekslocaties en ligging van de boorpunten.

Bijlage 1 Boorstaten

Locatiebepaling	gemeten, differentieel GPS, nauwkeurig 1
Referentievlak	Nieuw Amsterdams Peil
Maaiveldhoogtebepaling	geschat, actueel hoogtebestand
Nauwkeurigheid maaiveldhoogte	15 cm

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

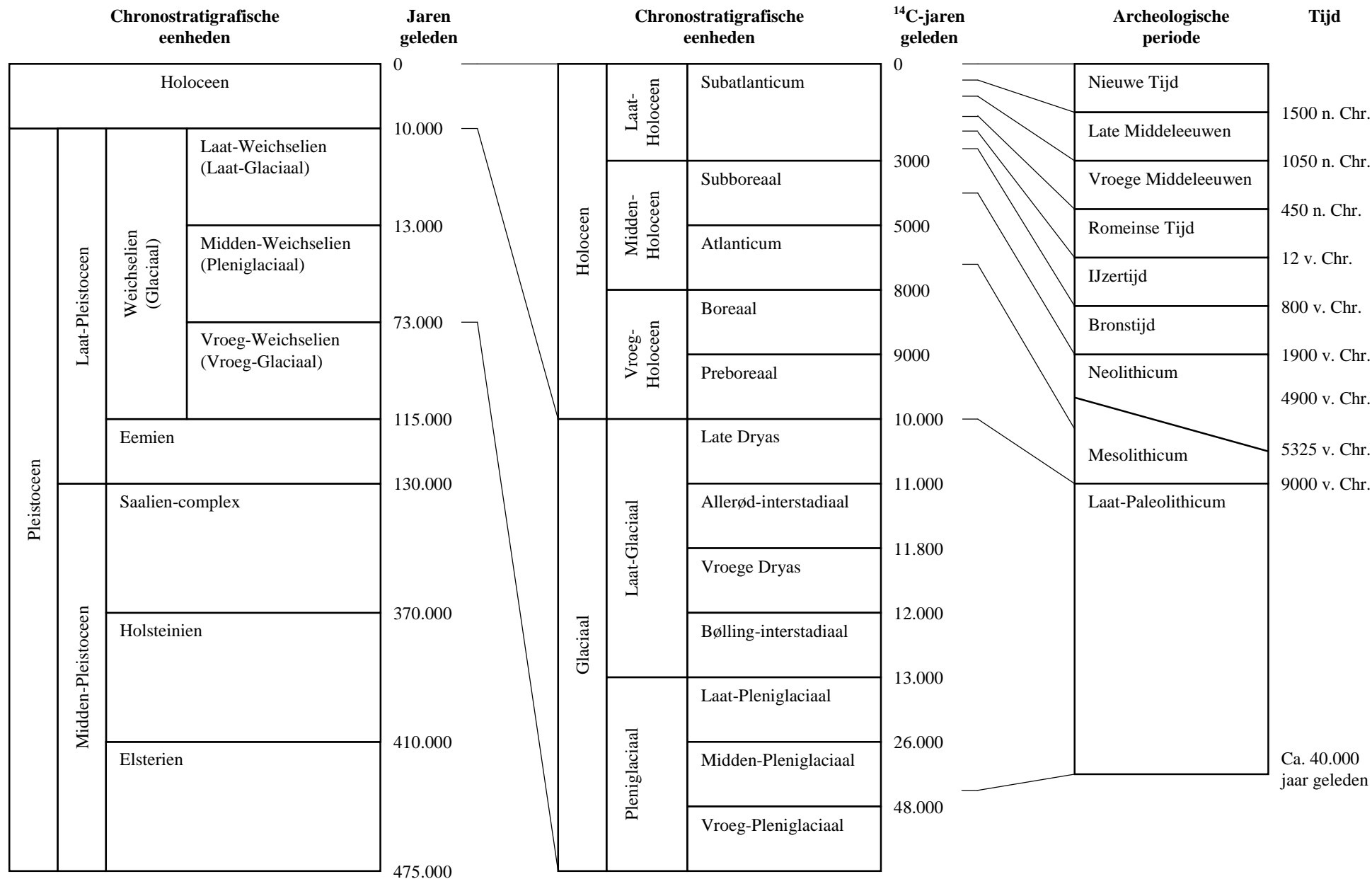
grondsoort (onderdeel lithologie)		s3	sterk siltig
K	klei	s4	uiterst siltig
V	veen	z1	zwak zandig
		z3	sterk zandig
bijmengsel (onderdeel lithologie)			
k3	sterk kleilig		
s2	matig siltig		

boring 1 RD-X: 98.727. RD-Y: 428.488. Maaiveld: -1,07. Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Kz1	grijsbruin	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> licht gevlekt, oranje. <i>Archeologische indicatoren:</i> puin. <i>Bodemkundige interpretaties:</i> vergraven. <i>Opmerkingen:</i> Recent bouwpuin, plastic.
95 Ks3	grijs	scherp	<i>Vlekken:</i> sterk gevlekt, oranje. <i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, spoor.
130 Ks3	licht bruingrijs	geleidelijk	<i>Vlekken:</i> licht gevlekt, oranje.
180 Ks2	grijs	scherp	<i>Vlekken:</i> licht gevlekt, oranje.
210 Ks2	donker grijs	geleidelijk	
245 Ks2	donker grijs	geleidelijk	<i>Sublagen:</i> veenlagen.
300 Vk3	donker bruin	beëindigd	<i>Sublagen:</i> veenlagen.

boring 2 RD-X: 98.993. RD-Y: 428.907. Maaiveld: -1,31. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
45 Kz1	grijsbruin	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> bouwvoor.
70 Kz3	bruingrijs	geleidelijk	
95 Ks2	donker grijs	scherp	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, oranje.
210 Vk3	donker bruingrijs	geleidelijk	<i>Opmerkingen:</i> Veenbrokken.
250 Ks2	donker grijs	geleidelijk	<i>Sublagen:</i> veenlagen.
300 Ks4	donker grijs	beëindigd	

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: drs. A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.